

Љубомир Кљакић

МЕТА-ПРОСТОР КРИЗЕ И МЕТА-ПОЛИТИКА ОБЕСПРАВЉЕНИХ

Сажетак

У раду се тематизују општа својства драматичне структурне кризе светског (капиталистичког) система под комплексним претпоставкама политичке економије његове текуће историјске демисије (последњи циклус последње кризе, крај капитализма), а нарочито се тематизује хијерархијска структура обрасца, матрице, matrix-а моћи, доминације, поробљавања, експлоатације и неједнакости светског (капиталистичког) система (светски поредак корпоративне олигархије, поредак плутократије, плутономија, поредак корпоративне дистопије) са његовим инструментима безпоштедног класног рата против човечанства, његовом „природном“ и „вечном“ поделом планетарне географије на „центар“, „периферију“ и „полупериферију“, поделе на „господаре човечанства“ (Адам Смит, 1776) и све остале, као опитних „последица“ таквог „стања“ ствари. То је мета-простор кризе, односно епохалне промене чији смо савременици, четврти у познатој историји. Следствено, у раду се представља снажна аргументација у прилог залагања за мета-политику обесправљених, као залагање за неодложно конципирање алтернативе/ алтернатива оваквом „стању“ ствари и њиховој динамици. А то значи да се за мета-политиком обесправљених трага изван владајућег поретка планетарне дистопије, изван његовог обрасца, матрице, matrix-а и инструмената који га репродукују и одржавају. Реч је о трагању за изласком из кризе. Конципирање мета-политике

обесправљених полази од открића да се, у капитализму, стварни односи зависности (са свим њиховим облицима) јављају „тако... да индивидуама сад владају апстракције“, при чему је показано и то да је „апстракција или идеја само... теоријски израз оних материјалних односа који над њима господаре“ (Карл Маркс, 1857). Отуда је знање – целокупно знање света – оно без чега трагање за делотворном мета-политиком обесправљених није могуће. Ово је од виталног значаја за 99% човечанства, што значи за све потчињене, доминирани, експлоатисане, обесправљене, споља и изнутра колонизоване актере светског (капиталистичког) система, укључујући, разуме се, и све споља и изнутра колонизоване, потчињене, доминирани, зависне и експлоатисане земље и народе.

Кључне речи: историјска демисија светског (капиталистичког) система, образац - матрица - matrix капитализма, експоненцијално растућа реалност, терестријални мултиверзум, властоцетрични простор - властоцентрични поредак - секуларни монотеистички поредак, универзални картел, мета-простор кризе, целокупно знање света, мета-политика обесправљених.

1.

Пет, односно шест stoleћа после „дугог 16. века“ (1450 - око 1650), када се учврстио на сцени светске повести, онда када је окончано његово „златно доба“ (1945 - 1974), унутар координата закономерне бифуркације и транзиције које су постављене већ 1914, у годинама 1971 -1973-1975, распао се еквилибријум светског (капиталистичког) система, а његова историјска демисија постала је неповратна.

Овај ток догађаја одвија се и још ће се одвијати као *прелазно доба*, као епохална *транзициона криза* разлагања капиталистичког начина производње, свих структура и односа људског друштва које је тај начин производње репродуковао током протеклих 500-600 година и њиховог преобликовања у

неки историјски нови начин производње, неке нове структуре и односе неког историјски новог, не нужно и бољег, светског система. „Унутар оваквог сценарија, шта можемо рећи о друштвеној промени? Можемо рећи да још једном поново посматрамо демисију једног историјског система паралелну демисији европског феудалног система пре 500 - 600 година.“¹ Реч је о промени монументалних историјских размера.

То је *четврта револуција света*.

Наиме, по дубини и свеобухватности структурних трансформација са којима данас имамо посла, дуж читаве временске скале од око 2,6 милиона година познате људске историје, само се три догађаја, три историјски монументалне промене, *три епохалне револуције света* које претходе овој *четвртој револуцији*, могу упоредити са историјском демисијом светског система чији смо данас савременици и учесници. Реч је о три револуције које су произвеле епохе палеолитске, неолитске и савремене цивилизације.

2.

У пуном складу са таласним обрасцем ритма опште историје човечанства и њеном „универзалном трансформационом спиралом“, такође у пуном складу са чињеницом да сваки комплексни систем има свој „почетак“ и свој „крај“, а нарочито у складу са оним великим Марксовим открићем да „капитал... ради на свом властитом укидању као облик који господари производњом“,² и сâм простор, просторвреме, ове епохалне промене – имагинативни, филозофски, научни, уметнички, социјални, психолошки, антрополошки, етички, културни, економски, политички, технолошки, географски, космолошки... простор – у коме се историја затеченог, старог света „данас“ завршава, а историја новог света „данас“ почиње, произведен је и постављен

1 Immanuel Wallerstein: *Social Change? Change is Eternal. Nothing ever Change*, FBC, SUNY, Address at Sessão Solene de Abertura of the III Congresso Português de Sociologia, *Práticas e Processos da Mundança Social*, Lisboa, Feb. 7, 1996, 10, <http://fbc.binghamton.edu/iwportug.htm>.

2 Karl Marx, Feidrich Engels: *Dela*, MED, 1- 46, Institut za međunarodni radnički pokret - Prosveta, Beograd 1968 - 1979; Karl Marx: *Osnovi kritike političke ekonomije (Rukopis iz 1857 - 1858)*, превели: Branko Petrović, Gajo Petrović, Moša Pijade, предговор: Gajo Petrović, (19) VII-XX, 19-20, Beograd, 1979, 20, „Drugi deo [Odeljak 11. [Strojevi i nauka u službi kapitala]]“, 69.

много пре 1971-1973-1975. Као дубока трансформациона и транзициона криза, историјска демисија светског система била је неизбежна историјска перспектива капитализма већ на самом његовом „почетку“ у „дугом 16. веку“. Јер, све што има свој „почетак“, без изузетка има и свој „крај“. Реч је о универзалном важењу Другог закона термодинамике.

Четврта револуција света завршиће се око 2050. године са окончањем *четвртог секуларног циклуса* Фернана Бродела и са успостављеним еквилибријума једног новог, не нужно и бољег, светског система. Наиме, за Бродела, *четврти секуларни циклус* окончаће се око 2056, а према Волерстину нешто раније, 2050. године.³

Тренутно, налазимо се у последњој, терминалној фази овог историјског тока. „Све што се дешава јесте структурна криза светског система“ – пише, половином јануара 2018, Волерстин у коментару „Дискретни колапс капитализма?“ Почетак пред-панике“, а поводом текуће расправе о растућој нестабилности светског финансијског тржишта која се води на страницама *The New York Times-a*.⁴

Да је раст текуће нестабилности система у току, упозоравају и резултати истраживања до којих су дошли други аутора, па тако и резултати квантитативне историјске анализе 40 главних социјалних индикатора за период од 1970-тих до данас, коју је 2009, у заједничкој књизи са Сергејом А. Нефедевим, објавио Питер Турчин,⁵ утемељивач нове научне

3 Видети, Fernand Braudel: *Podela prostora i vremena u Evropi*, prevod sa francuskog [Fernand Braudel: *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècle*, I-III, Armand Colin, Paris, 1967 (I), 1979 (II,III), III, 11-70] i redakcijske napomene: Mile Vitorović, u *Svetski kapitalistički sistem. Od privrede sveta do svetske privrede*, priredili: Dušan Pirec, Miomir Jakšić, Ekonomika, Beograd, 1987, 59-127; интегрални превод на српски језик, Fernan Brodel: *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka*, I-III, *Struktura svakodnevice* (I), *Igre razmene* (II), *Vreme sveta* (III), (1967, 1979, 1979), prevod sa francuskog: Dušan Janjić, Stylos art, Novi Sad, 2007; Imanuel Volestin: *Moderni svetski sistem* 1-4, (1974, 1989, 2007, 2011) I-II, prevod sa engleskog: Slobodan Divjak, predgovor: Ljubomir Kljajić, „Magnum opus Imanuela Volwirstina“, CID, Podgorica, 2012.

4 Immanuel Wallerstein: Cometary No. 465, January 15, 2018. „A Discrete Capitalist Collapse? The Onset of Pre-Panics“, Fernand Braudel Center, Bringhaminton University, New York, <https://www.iwallerstein.com/discrete-capitalist-collapse-onset-pre-panics/>, такође, <http://www.bringhaminton.edu/fbc/commentaries/index.html>.

5 Peter Turchin & Sergey A. Nefedov: *Secular Cycles*, Princeton University Press, Princeton, 2009. Турчин не би требало да буде непознат нашој јавности. Видети, Питер Турчин: *Пам у мир и рат. Животни циклуси империјалистичких нација*, (2006), превод са енглеског: Стефан Ристић, PortalLibris, Beograd, 2006.

дисциплине *клиодинамике* - *динамике историје*.⁶ На ово истраживање из 2009, позвао се Турчин почетком 2010, у писму редакцији часописа *The Nature*, поводом тематског додатка *2020 Vision* који је тај часопис објавио нешто раније. Турчин - Нефедевљева анализа, наиме, недвосмислено потврђује да се светски систем увелико налази у фази растуће социјалне и политичке нестабилности, дубоке структурне неравнотеже и системских турбуленција сваке врсте у самом свом „центру“, дакле у САД и западној Европи.⁷ Под постојећим претпоставкама, систем не може да контролише, заустави или преусмери овај ток догађаја. Следствено, растућа социјална и политичка нестабилност у САД и западној Европи као „центру“ светског система, захватила је и захвата читав светски систем, без изузетка.

Према анализи Турчина и Нефедова, овај текући талас растуће структурне неравнотеже и планетарне нестабилности достићи ће свој врхунац 2020. Такође са ослонцем на *теорију дугих таласа* Николаја Дмитријевича Кондратјева из 1925, до истог резултата у овој ствари дошли су Бродел, Волерстин и други теоретичари светског система још седамдесетих и осамдесетих година 20. века.⁸ Догађаји су потврдили налазе до којих су ови аутори дошли, као што их је потврдила и анализа на коју се Турчин позвао 2010. Резултате истраживања из 2009, Турчин поново наводи као аргумент за алармантно упозорење светској јавности у чланку о истој теми који је објавио 4. јануара 2017.⁹

6 Бројни радови из области *клиодинамике* од интереса за рецентне резултате и расправе доступни су на *Peter Turchin's Cliodynamics Page*, <http://peterturchin.com/>; *Cliodynamics*, <http://www.cliodynamics.ru/>; *Cliodynamics: The Journal of Quantitative History and Cultural Evolution*, https://escholarship.org/uc/irows_cliodynamics, *The Seshat: Global History Databank*, Evolution Institute & Seshat Project, <http://seshatdatabank.info/publications/>

7 Peter Turchin: „Political instability may be a contributor in the coming decade“, *Nature* 463.608 (4 February 2010), doi:10.1028/463608a, Publisher online 3 February 2010, <https://www.nature.com/articles/463608a>.

8 Опширије, Љубомир Кљакић: *Дуготрајна двогласна музика. Прилог истраживању ритма будућности у време историјске демисије светског система*, рукопис, Београд, новембар 2004 - фебруар 2005, (1-53), делимично објављено у *Могуће стратегије развоја Србије*, уредник Часлав Оцић, доисни члан САНУ, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука, Економски зборник, Књига XIII, Београд, 2014, 651-672, интегрално није објављено. Такође, Љубомир Кљакић: *Студије будућности 1987-2004*, (1-274), Народна књига-Алфа, Београд, 2005; о истој и гравитирајућим темама, такође и други радови истог писца.

9 Peter Turchin: „Social instability lies ahead, researcher says“, *Phys.org*, January 4, 2017, <http://phys.org/news/2017-01-social-instability-lies.html>.

У сваком случају, светска дискусија о „капитализму“, „крају капитализма“ и „социјализму“ која се континуирано, по властитом таласном обрасцу и са променљивим резултатима, води од краја 18. века, дакле више од 230 година, поново је у пуном јеку.¹⁰ О томе данас уверљиво сведочи импозантна колекција радова и догађаја (студије, чланци, књиге, јавни наступи, научни симпозијуми, универзитетски курсеви, акције активистичких група и покрета, нарочито са леве стране), чији аутори и протагонисти критички анализирају феномене „краја капитализма“ и на њих реагују.¹¹ Сходно томе, обнавља се интерес за опус Карла Маркса, за читаву традицију на том трагу, па тако и за питања социјализма, комунизма, социјалне револуције, њене историје и, посебно, данашњих и будућих изгледа за револуцију.¹² У складу са логиком саме ствари, ови радови обележили су током протеклих двадесетак година јавну сцену не на „периферији“ и „полупериферији“ светског (капиталистичког) система, него управо у његовом, кризом и нестабилношћу захваћеном „центру“, у САД, земљама ЕУ и Аустралији.¹³

10 Тако је, на пример, у понедељак, 19. септембра 2016, Интернет претраживач *Google*, идентификовао око 14.600.000 е-адреса на којима се широм света користи појам “the end of capitalism” – „крај капитализма“. Месец дана касније, у петак 15. октобра 2016, *Google* је објавио да се “the end of capitalism” – „крај капитализма“, користи на око 14.800.000 е-адреса. У недељу 15. маја 2017, број е-адреса на којима се користи појам “the end of capitalism” – „крај капитализма“ опао је на око 12.000.000, али је зато почетком 2018, тај број утростручен. Наиме, у суботу 10. фебруара 2018, *Google* је пронашао да се појам “the end of capitalism” – „крај капитализма“ на Интернету јавља око 32.600.000 пута.

11 На пример, Chris Harman: *Zombie Capitalism. Global crisis and the relevance of Marx*, Bookmarks Publications, London, 2009; Gerard Dumenil, Dominique Lévy: *The Crisis of Neoliberalism*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts - London, England, 2011; Greg Albo, Leo Panitch, and Vivek Chibber (eds.): *The Crisis and the Left: Socialist Register 2012*, Vol. 48, Merlin Press, London, 2011; David Harvey: *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*, Profile Books, London 2014; Paul Mason: *PostCapitalism: A Guide to our Future*, Allen Lane, London, 2015; Wolfgang Streeck: *How Will Capitalism End? Essays on a Failing System*, Verso, London and New York, 2016; David Harvey: *Marx, Capital and the Madness of Economic Reason*, Oxford University Press, New York, 2018.

12 У четвртак, 1. марта 2018, Интернет претраживач *Google*, пронашао је да се име „Karl Marx“ – „Карл Маркс“ у свету помиње око 82.600.000 пута. Истога дана, *Google* је показао да се појам „social revolution“ – „социјална револуција“, такође у свету, користи 9.680.000 пута.

13 За општи преглед сцене у овој ствари, видети, Razmig Keşeyan: *Leva hemisfera. Kartografija novih kritičkih mišljenja*, (2013), prevod sa francuskog: Olja Petronić, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunom, Beograd, 2016... и тако даље, укључујући овде чак и бизарно признање о неуспеху тзв. неолиберализма и стварним размерама светске кризе, које долази из истраживачког центра самог ММФ; видети, Jonathan D. Ostry, Prakash Loungani, and Davide Furceri: *Neoliberalism: Oversold?*, IMF, Finance & Development, June 2016, Vol. 53, No. 2, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/ostry.htm>

3.

Данас, после четрдесет година од када је историјска демисија светског система постала неповратна, јасно видимо да је (и) просторвреме у коме стари свет неумитно одлази са сцене историје, док нови свет заузима његово место, структуриран као *експоненцијално растућа реалност*, као динамични људски простор који се неограничено шири, „вертикално“ и „хоризонтално“. Логика, мета-логика, у овој ствари препозната је још у саму зору човечанства – „како горе, тако и доле“, „како на небу, тако и на земљи“, али и обрнуто, „како доле, тако и горе“, „како на земљи, тако и на небу“. Наиме, данас знамо да је основно својство видљивог Космоса (све до „тачке“ његове ентропије, која је неизбежна у сакладу са Другим законом термодинамике), убрзано и неограничено ширење. Другим речима, *експоненцијално растућа реалност* у којој стари свет неумитно одлази са сцене историје, док нови свет, такође неумитно, заузима његово место, потпуно је коресподентна са чињеницом да се видљиви Космос убрзано и неограничено шири. С друге стране, убрзано и неограничено ширење видљивог Космоса коресподентно је са *експоненцијално растом људског знања* које, следствено, производи простор *експоненцијално растуће реалности*.

Ово стога што сваки људима познати облик просторвремена – апстрактни, математички, социјални, психолошки, географски, економски, културни, религиозни, језички, научни, космички... итд. простор – јесте људски производ. Он је историјски облик идеја у којима се, током повести, под претпоставкама репродукције неког историјски конкретног начина производње, манифестује капацитет људске свести, индивидуалне и друштвене имагинације и креативности. Отуда је сваки просторвреме заправо посебан облик (неког) историјски конкретног друштвеног односа.

Морфолошка, тополошка и сва друга својства било ког људског простора, зато су начелно одређена, са једне стране, историјским карактером и ограничењима оних који те просторе откривају, именују, успостављају, производе, одржавају и репродукују, а са друге, историјским својствима и ограничењима затеченог начина производње унутар којих

се сваки нови простор оспољава или као инструмент и облик одржавања и репродукције тог затеченог начина производње и његовог обрасца, или као облик његовог напуштања и превазилажења. И под актуелним претпоставкама историјске демисије светског система, реч је о друштвеним односима капиталистичког начина производње. Другим речима, капитал је, и даље, наш „задати“, „непроменљиви“ и „вечни“ *образац, матрица, matrix*. Овај *образац, матрицу, matrix* капитала, открио је и декодирао његов логос, његов унутрашњу, добро скривену структуру и његов смисао – Карл Маркс.¹⁴

Разуме се, актуелна *експоненцијално растућа реалност*, нов је облик историјског *образаца, матрице, matrix-а* који је открио и објаснио Маркс. Актуелна *експоненцијално растућа реалност* расла је и расте по експоненцијалној трајекторији у складу са експоненцијалним растом капацитета људског знања током повести, нарочито од Коперника до данас. Управо је Космос који се неограничено шири добар пример да се ово покаже. Наиме, године 1914, када су постављене координате бифуркације и транзиције система унутар којих се, већ преко четрдесет година, неповратно одвија његова историјска демисија, целокупни познати Космос завршавао се на границама Млечног пута, наше матичне галаксије. Данас, само један век доцније, познати Космос је просторновременска структура у којој је Млечни пут само једна од 400 милијарди галаксија, структура која се непрестано шири, а уз то и структура чијих је 90% „садржаја“ још увек невидљив и непознат, будући да представља „тамну материју“ – „dark matter“.

14 О Марковом открићу *образаца, матрице, matrix-а* капитала, капитализма, Љубомир Кљакић: „Општи ум, *general intellect*, Карла Маркса и *клатно* Умберта Ека у свету корпоративне дистопије“, саопштење, 16. Међународна филозофска школа Felix Romuliana, Зајечар, 29 - 30. август 2015; [такође, на јавним трибинама - Љ.К., „Поредак и алтернатива: поредок корпоративне дистопије и стратегија изласка“, предавање, Трибина Српског социолошког друштва, ССД, Секција за истраживање социјалних покрета, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, 3. новембар 2015; Љ.К. „*Универзални ум* Карла Маркса и *Клатно* Умберта Ека у свету корпоративне дистопије“, предавање, Форум ДК Студентски град, 30. новембар 2015, видео запис, <https://www.youtube.com/watch?v=OsqygdhGrfY>; објављено, *Национални интерес*, 3, Београд, 2015, 163-188; *Међународна филозофска школа Felix Romuliana. Зборник излагања 2007 - 2015*, приредили: Јован Бабић, Слободан Дивјак, ЦЕКИТ (Центар за културу и туризам града Зајечара), Зајечар 2016, 628-652; *Academia.edu*, <https://www.academia.edu/20015081/>

4.

Доследно у складу са импликацијама Шредингерове једначине таласне функције¹⁵ која реалност описује као реалност више истовремених, паралелних историја, дакле као *мултиверзум*, *мета-универзум*, *метаверзум*,¹⁶ и наш „задати“, „непроменљиви“ и „вечни“ *образац*, *матрица*, *matrix* капитализма, нашу *експоненцијално растућу реалност*, структурирају три опште, истовремене историје. Зато и *експоненцијално растућу реалност* можемо визуелизовати као наш локални, терестријални *мултиверзум*. Уистину, она то и јесте. Људски свет је локална манифестација *мултиверзума*, локални терестријални *мултиверзум*.

Наша људска стварност је локални терестријални *мултиверзум* зато што дословно сваки њен облик, релација, агрегатно стање и манифестација, истовремено постоји као:

- апстрактни и конкретни облик невидљивог света квантне физике и њених парадоксалних закона као услова и градивног предива сваког облика постојања;
- апстрактни и конкретни облик видљивог света физичке реалности са свим њеним законима, међу којима концепт *вишеспратне* историје – *структурна*, *коњуктурална*, *догађајна* историја, њихове таласне путање и ритмови кретања – играју пресудно важну улогу;
- апстрактни и конкретни облик видљивог и невидљивог артифицијелног света који је кроз поступак универзалне математичке квантификације

15 Ervin Šredinger: *Šta je život? Um i materija*, (1967), Biblioteka *Zodijak*, Vuk Karadžić, Beograd, 1980; Džon Gribin: U traganju za Šredingerovom mačkom, (1983), Biblioteka *2001*, Prosveta, Beograd, 1989.

16 О концепту *мултиверзума* или *мета-универзума*, *метаверзума*, видети, *The Many-Worlds Interpretation of Quantum Mechanics*, Bryce Seligman DeWitt, R. Neill Graham, eds., Princeton University Press, Princeton, 1973; Jeffrey A. Barrett: *The Quantum Mechanics of Minds and Worlds*, Oxford University Press, Oxford, 1999; David Deutsch: „The Structure of the Multiverse“, Centre for Quantum Computation, The Clarendon Laboratory, University of Oxford, UK, April 2001, <http://xxx.lanl.gov/ftp/quant-ph/papers/0104/0104033.pdf>; *Science and Ultimate Reality: From Quantum to Cosmos, honoring John Wheeler's 90th birthday*, J.D. Barrow, P.C.W. Davies, & C.L. Harper eds., Cambridge University Press, Cambridge, 2003; Alex Vilenkin: *Many Worlds in One: The Search for Other Universes*, Hill & Wang, New York, 2006; *Universe or Multiverse*, Bernard Carr (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

и редукције са његовим дигиталним кодовима, алгоритмима и финансијализацијом трансформисан у терестријалну манифестацију бескрајног простора мугућности света ирационалних бројева и релација који је „смештен“ између пара 0 и 1.

Ово су *општа својства* наше експоненцијално растуће *реалности*. Захваљујући њима, растућа реалност истовремено постоји и као један и као три света – квантна, физичка и артифицијална реалност као интегрисана, невидљива и видљива, апстрактна и конкретна, стварност једног света.

5.

Са друге стране, пет историја пет истовремених и експоненцијалних трајекторија раста пет мрежно повезаних група догађаја и њихових ритмова, пресудно профилише *поседна својства* реалности и њеног експоненцијалног раста. То су:

- експоненцијални раст концентрације, централизације и приватизације капитала;¹⁷
- експоненцијални раст класних и социјалних разлика, неједнакости и сиромаштва;¹⁸

17 Stefania Vitali, James B. Glattfelder, and Stefano Battiston (University of Zurich - the Swiss Federal Institute of Technology): *The network of global corporate control*, 19 Sep 2011, <https://arxiv.org/pdf/1107.5728.pdf>; William K. Carroll: *The making of a transnational capitalist class. Corporate power in the twenty-first century*, Zed Books, London - New York, 2011; Leo Panitch and Sam Gindin: *The Making Of Global Capitalism. The Political Economy of American Empire*, Verso, London, 2012; Noam Čomski; *Ko vlada svetom?* (2016), превод с енглеског: Ljiljana Matić, исто; David Harvey: *Marx, Capital and the Madness of Economic Reason*, Oxford University Press, New York, 2018.

18 John O'Neill: *The poverty of postmodernism*, Routledge, London and New York, 1995; Deepak Lal and H. Myint: *The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth. A Comparative Study*, Clarendon Press, Oxford University Press, Oxford - New York, 1996; Stefan Sullivan: *Marx for a Postcommunist Era. On poverty, corruption, and banality*, Routledge, London and New York, 2002; David D. Roberts: *The Totalitarian Experiment in Twentieth-Century Europe. Understanding the Poverty of Great Politics*, Routledge, New York and London, 2006; *Poverty and the Production of World Politics. Unprotected Workers in the Global Political Economy*, ed. by Matt Davies and Magnus Ryner, New York - London, 2006; *Globalization and Poverty*, ed. by Ann Harrison, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2007; Raymond Fisman and Edward Miguel: *Economic Gangsters. Corruption, Violence, and the Poverty of Nations*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008; Michel Chossudovsky: *Globalizacije bijede i novi svjetski poredak*, (2003), превео: Zoran Bošnjak, Prometej, Zagreb, 2008; *Oblicza biedy we współczesnej Polsce*, Redakcja: Monika Popow, Piotr Kowzan, Małgorzata Zielińska, Magdalena Prusinowska, Magdalena Chruściel, Doktoranckie Koło Naukowe „Na Styku”, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego,

- експоненцијални раст капацитета ауторитарне и тоталитарне моћи бирократских апаратâ државне, корпоративне и религиозне контроле и надзора,¹⁹ раст агресије, милитаризације, пропаганде, манипулације, цензуре, корупције, криминала, рата и других облика системске експлоатације, репресије, дискриминације, сегрегације, поробљавања, насилног расељавања, трговине људима, масовних злочина, систематског и системског истребљивања људске врсте;²⁰

Gdańsk 2011; Andrew Kliman: *The Failure of Capitalist Production. Underlying Causes of the Great Recession*, Pluto Press, London, 2011; John Bellamy Foster and Robert W. McChesney: *The Endless Crisis. How Monopoly-Finance Capital Produces Stagnation and Upheaval from the U.S.A. to China*, Monthly Review Press, New York, 2012; Costas Lapavistas: *Profiting Without Producing: How Finance Exploits Us All*, Verso, 2013; Thomas Piketty: *Capital in the Twenty-First Century*, (2013), trans. by Arthur Goldhammer, Harvard University Press, Cambridge, MA - London, England, 2014; William Watson: *The Inequality Trap. Fighting Capitalism Instead of Poverty*, University of Toronto Press, Toronto - Buffalo - London, 2015; Palash Kamruzzaman: *Dollarisation of Poverty: Rethinking Poverty Beyond 2015*, Palgrave Macmillan, London and New York, 2015; Jeffrey James: *The Impact of Mobile Phones on Poverty and Inequality in Developing Countries*, Springer International Publishing AG, Cham (ZG) Switzerland, 2016.

19 Dejvid Grejber: *Utopija pravila. O tehnologiji, gluposti i skrivenim radostima birokratije*, (2015), prevod sa engleskog: Lucy Stevens, Geopolitika, Beograd, 2016.

20 Ову трајекторију експоненцијалног раста ауторитарне и тоталитарне моћи веома уверљиво репрезентује системски утицај тзв. неолибералне економије и њених политика приватизације, дерегулације, финансијализације, тзв. штедње, радног законодавства и других политика на драматично планетарно нарушавање јавног здравља, раст стопе морталитета и експоненцијални пад стопе natalитета као облика масовног истребљивања људи који је инхерентан самом систему, видети, David Stuckler, Lawrence King, Martin McKee: „Mass privatisation and the post-communist mortality crisis: a cross-national analysis“, *The Lancet*, January 15, 2009, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.553.2410&rep=rep1&type=pdf>; „Death surge linked with mass privatization“, Provided by Oxford University, *Medical Express*, January 15, 2009, <https://medicalxpress.com/news/2009-01-death-surge-linked-mass-privatisation.html>; Leo Panitch and Colin Leys, eds., *Morbid symptoms: health under capitalism. Social Register 2010*, Vol 46, pp.325, The Merlin Press, London, 2009, <http://www.socialistregister.com/index.php/srv/issue/view/527#.WpHVeOfTWM8>; Paolo Riva, James H. Wirth, and Kipling D. Williams: „The consequences of pain: The social and physical pain overlap on psychological responses“, *European Journal of Social Psychology*, 41, 681- 687 (2011) Published online 28 July 2011 in *Wiley Online Library*, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ejsp.837/epdf>; Alex Scott-Samuel, Clare Bamba, Chik Collins, David J. Hunter, Gerry McCartney, and Kat Smith: „Neoliberalism in Health Care. The Impact of the Thatcherism on Health and Well-being in Britain“, *International Journal of Health Services*, Vol 44, No 1, pp. 53-71, 2014 doi: <https://pcwww.liv.ac.uk/~alexss/thatcherism.pdf>; Anne Case and Angus Deaton: „Rising morbidity and mortality in midlife among white non-Hispanic Americans in the 21st century“, *Proceeding of the National Academy of Sciences of the United States of America*, PNAS, 2015 December, 112 (49) 15078-15083. <https://doi.org/10.1073/pnas.1518393112>, <http://www.pnas.org/content/112/49/15078>; George Monbiot: „Neoliberalism - the ideology at the root of all our problems“, *The Guardian*, Fri 15 Apr 2016, <https://www.theguardian.com/books/2016/apr/15/neoliberalism-ideology-problem-george-monbiot>; „Medical errors cause 250,000 U.S. deaths a year“, Posted by Vanessa McMains-Johns Hopkins, May 6th, 2016, <http://www.futurity.org/medical-errors-deaths-1157152/>; George Monbiot: „Neoliberalism is creating loneliness. That’s what’s wrenching society apart“, *The Guardian*, Wed 12

- експоненцијални раст експлоатације, деградације и уништавања биосфере, геосфере, климе и природе уопште;²¹
- експоненцијални раст технологије, укључујући нарочито информационе технологије, вештачку интелигенцију, алгоритамско управљање, блокчејн и крипто валуте, квантне компјутере, концепте „сингуларитета“ „,„трансхуманизма“ и „универзума као компјутерске симулације“, нано-технологије, био-инжењеринг, гео-инжењеринг, климатски инжењеринг... итд.²²

Oct 2016, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/oct/12/neoliberalism-creating-loneliness-wrenching-society-apart>; Ann Case and Sir Angus Deaton: „Mortality and morbidity in the 21st century“, Brookings Institution, BPAE, Thursday, March 23, 2017, <https://www.brookings.edu/bpea-articles/mortality-and-morbidity-in-the-21st-century/>; Michael Bible: „Is the US facing an epidemic of ‘deaths of despair’? These researchers say yes. Anne Case and Angus Deaton’s findings on mortality rates have made waves. A new paper looks deeper at a divided America – and its crisis of suicide, overdoses, and drug- and alcohol-fueled diseases“, *The Guardian*, Tue 28 Mar 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/mar/28/deaths-of-despair-us-jobs-drugs-alcohol-suicide>; Aytalina Azarova, Darja Irdam, Alexi Gugushvili, Mihaly Fazekas, Gábor Scheiring, Pia Horvat, Denes Stefler, Irina Kolesnikova, Vladimir Popov, Ivan Szelenyi, David Stuckler, Michael Marmot, Michael Murphy, Martin McKee, Martin McKee, Lawrence King: „The effect of rapid privatisation on mortality in mono-industrial towns in post-Soviet Russia: a retrospective cohort study“, *The Lancet*, Vol 2 May 2017, [http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpub/PIIS2468-2667\(17\)30072-5.pdf](http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpub/PIIS2468-2667(17)30072-5.pdf) и друго.

21 Peter Newell: *Globalization and the Environment: Capitalism, Ecology and Power*, Polity Press, Cambridge, UK - Malden, MA, USA, 2012; Fawzi Ibrahim: *Capitalism Versus Planet Earth: An irreconcilable conflict*, Muswell Press, London, 2012; Gilbert Van Kerckhove: *Toxic Capitalism: The Orgy of Consumerism and Waste: Are We the Last Generation on Earth?* AuthorHouse UK, Bloomington, UK, 2012; Neil E. Harrison, John Mikler (eds.): *Climate Innovation: Liberal Capitalism and Climate Change*, Palgrave Macmillan, London and New York, 2014; Nomi Klein: *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*, Simon & Schuster, Inc, New York, 2014; Benjamin Y. Fong: “The Climate Crisis? It’s Capitalism, Stupid”, *The New York Times*, Nov. 20, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/11/20/opinion/climate-capitalism-crisis.html>

22 „У року од тридесет година, имаћемо технолошка средства да направимо суперљудску интелигенцију. Недуго потом, људска ера биће завршена“, пише Вернон Винц, математичар из Департамана за математичке науке Државног универзитета Сан Дијега, Калифорнија, САД, у раду који је представио 30-31. марта 1993. на научном симпозијуму VISION 21, који су спонзорисали NASA Lewis Research Center и Ohio Aerospace Institute, видети, “Vernor Vinge on the Singularity”. San Diego State University. Retrieved 11 April 2013, <http://mindstalk.net/vinge/vinge-sing.html>. Ток догађаја који је довео до данашњих расправа о ризицима које са собом носи *Artificial Intelligence (AI)*, *Вештачка интелигенција*, дао је за право овом каталу. Видети, веома детаљну одредницу “Artificial intelligence”, у којој се наводи исцрпан акадолог отворених питања, као и обимна библиографија референтних радова, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence; о концептима “симулације” (“simulation argument”) и “сингуларитетета” (“singularity”), видети, *The Matrix and Philosophy. Welcome to the Desert of the Real*, Edited by William Irwin, Harper Collins Publishers, Inc., New York, 2003; Nick Bostrom (Faculty of Philosophy, Oxford University): “Are You Living In a Computer Simulation?”, *Philosophical Quarterly* (2003) Vol. 53, No. 211, pp. 243-255, <https://www.simulation-argument>.

Збир по историјама ових пет истовремених и експоненцијалних трајекторија раста пет мрежно повезаних група догађаја и њихових ритмова, јесте експоненцијална трајекторија драматичног раста ризикâ од слома, колапса, ентропије, уништења, са којима се данас суочава читава људска цивилизација, свака људска заједница понаособ и сваки појединац, без изузетка. Отуда је данас питање од егзистенцијалног значаја – *Може ли цивилизација преживети капитализам у његовој терминалној фази?* Под постојећим системским претпоставкама, одговор на ово питање је негативан.²³

6.

Наведена посебна, „унутрашња“, својства експоненцијално растуће реалности са њиховим експоненцијалним трајекторијама раста, структурирана су као од човека и људског друштва отуђена и осамостаљена планетарна, и свака локална, хијерархија моћи, доминације, поробљавања и експлоатације. То значи да је, упркос и противно знањима којима човечанство данас располаже, упркос и противно универзалним законима Космоса и терестријалне Природе, (и) наша данашња реалност, структурирана као радикално одступање, аберација, као историјски превазиђени ентитет који је атрофирао, који се налази у својој терминалној фази, али се

com/simulation.html; Nick Bostrom: “The Simulation Argument: Why the Probability that You Are Living in a Matrix is Quite High”, *Times Higher Education Supplement*, May 16, 2003, <https://www.simulation-argument.com/simulation.pdf>; *Philosophers Explore the Matrix*, Christopher Grau, ed., Oxford University Press, Oxford, UK, 2005; Ray Kurzweil: *The Singularity is Near*, Viking Books, New York, 2005; Silas R. Beane, Zohreh Davoudi, Martin J. Savage: “Constraints on the Universe as a Numerical Simulation”, Cornell University Library, 9 Nov 2012, <https://arxiv.org/pdf/1210.1847.pdf>; Nick Bostrom: *Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies*, (pp.1-411), Oxford University Press, Oxford, UK, 2014 и друго.

23 Noam Chomsky: „Can Civilization Survive Capitalism? Capitalism as it exists today is radically incompatible with democracy“, *AlterNet*, March 5, 2013, dostupno na adresi: http://www.alternet.org/noam-chomsky-can-civilization-survive-capitalism?paging=off¤t_page=1#bookmark; Noam Chomsky: „Can civilisation survive really existing capitalism?“, *UCD Philosophy Society Inaugural Lecture 2013*, Apr 3, 2013, <http://www.ucd.ie/news/2013/04APR13/0>; Љубомир Кљакић: „Поредак и алтернатива. Узорни случај српског мислиоца Светозара Стојановића. Прилог за историју идеја и људског карактера у доба историјске демисије светског система“, *Полумеа*, ФПН, Бања Лука, 8, 2014, 329-350, такође у *Svetozar Stojanović, ličnost i delo*, priredila Mijana Radojičić, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd 2015, 111-129; *It is now two minutes to midnight. 2018 Doomsday Clock Statement. Science and Security Board, Bulletin of the Atomic Scientists*, January 25, 2018, <https://thebulletin.org/2018-doomsday-clock-statement>.

и даље одржава силом и насиљем. Овај ентитет структуриран је по канонима који скривају, мистификују и легитимишу такво стање чињеница. А то значи да је структурирана по канонима позно средњовековне, догматске, вулгарно редуковане и декадентне интерпретације Птолемејевог геоцентричног Космоса.²⁴ Као „природно“ стање, ова хијерархијска структура доминације, експлоатације, поробљавања и неједнакости, заробила је човечанство унутар *образаца, матрице, matrix-a* капитала за који пропагандни апарат хијерархије тврди да је „задат“, „непроменљив“ и „вечан“.

Зато је *гравитациони центар* планетарног, следствено и сваког локалног простора који репродукује и осигурава капитализам, управо ова хијерархијска структура доминације, експлоатације, поробљавања и неједнакости. Она је универзални гравитациони центар. У том гравитационом центру концентрисана је целокупна, од човека и друштва отуђена, осамостаљена и мистификована друштвена моћ и власт. Следствено, овде је реч је о *властоцентричном простору*. Срце овог поретка је *универзални картел*, сам врх планетарне хијерархије моћи, доминације, експлоатације, поробљавања и неједнакости. Свим силама које му стоје на располагању, водећи немилосрдни и перманентни рат против човечанства, *универзални картел* настоји да одржи и бесконачно репродукује свој систем, иако се сâм систем, као „зомби капитализам“, као „вамписки капитализам“, неповратно налази у терминалној фази своје историјске демисије. Улог у том рату је човечанство, цивилизација, свака појединачна људска заједница и свако људско биће понаособ. Владајући социјални облик овог стања чињеница данас је *светски поредак корпоративне олигархије, светски поредак плутократије, поредак плутономије, светски поредак корпоративне дистопије*.²⁵

24 Клаудије Птолемеј (гр., Κλαύδιος Πτολεμαῖος, Klaúdios Ptolemaĩos; лат., Claudius Ptolemaeus око 100 - око 170, Александрија), писац *Математичке расправе*, гр., *Mathēmatikḗ Syntaxis*, која се још зове и *Велика расправа*, гр., *Ἡ Μεγάλῃ Syntaxis*, од 12. века и превода на латински и арапски познатија под насловом *Almagest* (реч је о синтези свих астрономских и математичких знања о кретању небеских тела која су била акумулирана од 6. века п.н.е. до Птолемејевог времена), као и астролошке расправе *Четири књиге*, гр. *Tetrabiblos*, такође познате као *Последице*, гр. *Apotelesmatiká*, која је по наслову превода на латински данас позната и као *Четири књиге*, лат., *Quadripartium*.

25 Љубомир Кљакић: *Криза. Корисни идиоти и колапс Србије*, (1-500), Печат - Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2011; исти, „Универзални картел, крај капитализма и Четврта револуција. Прилог за расправу о империјализму светског поретка корпоративне дистопије“,

Имамо посла са *властоцетричним простором* и његовим *властоцетричним поретком* који важи без изузетка, глобално и локално. Реч је о *секуларном монотеистичком поретку* са његовим *универзалним картелом*, малобројним *секуларним патријарсима* који сачињавају тај картел, армијом његовог *секуларног свеиштенства* која тај поредак лојално сервисира и одржава у животу и репресивним апаратом који га брани. У таквом поретку, 99% човечанства искључено је из одлучивања о својој историјској „судбини“. О нашој „судбини“, о нашем животу и смрти, одлучује оних 1% који су гравитациона тачка концентрације целокупне од човека и друштва отуђене, осамостаљене и мистификоване моћи и власти.

Последично, на сцени историје и даље су сви историјски наслеђени односи, инструменти и облици доминације, експлоатације, поробљавања и неједнакости које систем репродукује и који од „почетка“ репродукују и одржавају сâм систем. Реч је о односима, инструментима и облицима перманентног класног рата светског (капиталистичког) система против човечанства, са његовом „природном“ и „вечном“ поделом планетарне географије на „центар“, „периферију“ и „полупериферију“, са његовом политичком економијом која репродукује „вечну“ и универзалну поделу на незнатни број „господара човечанства“, како је 1776. године Адам Смит именовано ову социјалну структуру. „Изгледа да је у свако доба господаре човечанства руководило једно начело: све за себе, а ништа за друге људе“, каже Адам Смит.²⁶ Већ је указано (и) на данашњу актуелност овог увида.²⁷ Реч је о 1% становништва

саопштење, панел: „Стари и нови колонијализам“, Секција за истраживање социјалних покрета Српског социолошког друштва (ССД), Београд, 10. мај 2016, није објављено; исти, „Капитализам као религија. Становиште Валтера Бењамина из 1921. и његова актуелност“, саопштење, 17. Филозофска школа “Felix Romuliana”, Зајечар, 25-28. август 2016, емитовано, Трећи програм Радио Београда, Циклус „Научни скупови“, четвртак, 06. октобар 2016, 22:10 - 23:00, није објављено у штампаном облику.

26 Adam Smit: *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, (1776), prevod sa engleskog: Dr. Marijan Hanžeković, (1952), Kultura, Beograd, 1970, II, 576.

27 Noam Chomsky: „‘The Masters of Mankind’: Notes on NAFTA (North American Free Trade Agreement)“, *The Nation*, March 29, 1993, https://chomsky.info/199303_/; Noam Chomsky: „Who Owns the World? Noam Chomsky on U.S.-Fueled Dangers, from Climate Change to Nuclear Weapons“, *Democracy Now!*, October 26, 2012, https://www.democracynow.org/2012/10/26/who_owns_the_world_noam_chomsky; Noam Čomski; *Ko vlada svetom?* (2016), prevod s engleskog: Ljiljana Matić, Akademska knjiga, Novi Sad, 2016; Daniel Aronoff: *The Financial Crisis Reconsidered: The Mercantilist Origin of Secular Stagnation and Boom-Bust Cycles*, Palgrave Macmillan US - Springer Nature. Springer International Publishing AG, New York – Cham, Switzerland, 2016.

на глобалном и сваком локалном нивоу који су (и) данас „господари човечанства“ и нама осталима, 99% обесправљених. То је аберација, радикално одступање од универзалних закона Космоса, терестријалне Природе и људске врсте. Због тога, систем ради на властитом самоукидању.

И данашња *експоненцијално растућа реалност* људског света јесте, дакле, од људи отуђена, осамостаљена и мистификована социјало-историјска структура. У њој, одвија се савремена драма планетарне трансформације свих затечених облика, релација и стања људског друштва и његове репродукције. Реч је о комплексној, интегрисаној и компактној структури. Њен изворни историјски облик, с једне стране се неповратно разлаже, а са друге, уобличава у структуру једног новог, не нужно и бољег, светског система. Историја старог, досадашњег света, овде се „данас“ завршава, а историја неког новог света, не нужно и бољег света, „данас“ се уобличава и почиње. Са својим *секуларно монотеистичким пореклом*, његовим *универзалним картелом*, малобројним *патријарсима*, армијом његовог *секуларног свештенства* и његовим репресивним апаратом, тај „задати“ „непроменљиви“ и „вечни“ *образац, матрица, matrix*, сама *експоненцијално растућа реалност*, разлаже се и трансформише у неки историјски нов *образац, матрицу, matrix*, неког новог поретка, дакле у неку нову *експоненцијално растућу реалност* неког историјски новог светског система. Не нужно и бољег система, како је већ речено.

7.

Ово су, дакле, општа и посебна својства *образаца, матрице, matrix-а*, наше *властоцентрично* структуриране, *експоненцијално растуће реалности* и њеног *секуларно монотеистичког поретка* са малобројним *патријарсима*, њиховим *универзалним картелом*, лојалним *секуларним свештенством* и репресивним апаратом. Реч је о *мултиверзуму структурне кризе светског (капиталистичког) система* под комплексним претпоставкама политичке економије његове текуће историјске демисије (последњи циклус последње кризе, корпоративна дистопија, крај капитализма). Овде се данас

одвија велика, добро скривена и мистификована, структурна трансформација човечанства.

Маркс је, позивајући се на увиде Вергилија и Шекспира, осветлио тај мистификовани простор и омогућио да га човечанство јасно види.

„(Размјенљивост свих производа, дјелатности, односа за нешто треће, *стварно*, што се може поново размјенити за све *без разлике* – дакле развој размјенских вриједности (и новчаних односа) идентичан је с опћом подмитљивошћу, корупцијом. Опћа проституција појављује се као нужна фаза развоја друштвеног карактера особних склоности, моћи, способности, дјелатности. Учтивије изражено: опћи однос корисности и употребљивости. Изједначавање разнородног, како Shakespeare лијепо схваћа новац. [47 – 433, 47 Види, W. Shakespeare, *Timon Atenjanin*, IV чин, трећа сцена. Уп. К. Марх, *Економско-филозофски рукописи* из 1844, фрагмент „Новац“, 67. - прим. Љ.К.]

„Страст за богаћењем као таква немогућа је без новца и свака друга акумулација и страст за акумулацијом појављује се стихијски, ограничена, условљена, с једне стране, потребама, а с друге стране, ограниченом природом производа; *sacra augi fames.*²⁾ [67 – ²проклета похлепа за златом (Вергилије)]“

И даље:

„У новчаном односу, у развијеном систему размјене (и тај привид заводи демократију) у ствари су разбијени, покидани окови личне зависности, разлике у крви, разлике у образовању итд. (лични окови бар изгледају сви као *лични* односи) и чини се да индивидуе независно (та независност је уопће само илузија и тачније би требало да се зове равнодушност – у смислу инфериорности), слободно сукобљавају и у тој слободи размјењују; али тако се то чини само онеме који апстрахира од *услова*, од *услова егзистенције* (а ови су опет независни од индивидуа и јављају се, иако их рађа друштво, такорећи као *природни услови*, тј. као услови које индивидуе не могу контролисати) под којима те индивидуе долазе у додир. (...)

„Ти вањски односи толико су мало уклањање ,односа зависности’, да су они само њихово прелажење у један

опћи облик, штовише развијање опће *основе* личних односа зависности. Индивидуе и овдје долазе у међусобни однос само као одређене индивидуе. Ти стварни односи зависности јављају се насупрот *личним* такођер и тако (стварни односи зависности нису ништа друго до друштвени односи, који према привидно независним индивидуама иступају самостално, тј. њихови у односу на њих само осамостаљени узајамни односи производње) да индивидуама сад владају *апстракције*, док се раније они зависили један од другог. Али апстракција или идеја само је теоријски израз оних материјалних односа који над њима господаре.

„Односи се, наравно, могу изразити само у идејама, па су тако филозофи као особитост новог времена схватили да њиме владају идеје и с обарањем те владавине идеја идентифицирали су рађање слободне индивидуалности. Та се погрешка с идеолошког становишта могла починити тим лакше што се она владавина односа (она стварна зависност, која се, уосталом, поново претвара у одређене, само свих илузија лишене, личне односе зависности) у свијести самих индивидуа појављује као владавина идеја, а вјеру у вјечност тих идеја, тј. оних стварних односа зависности, владајуће класе, наравно, на сваки начин учвршћују, негују, утувљују у главу.“²⁸

Ово је *мета-простор кризе*.

Као имагинативни, апстрактни, аналитички концепт, *мета-простор кризе* омогућава да се на дугој временској скали виде и разумеју све мистификоване, добро скривене структуре и релације – све *мета-структуре* и *мета-релације* – које производе и организују тај простор, његове истовремене историје, његове актере, његову општу, интегрисану историју и све његове вероватне и могуће будућности. Зато је *мета-простор кризе* и прворазредна епистемолошка лабораторија.²⁹

28 Karl Marx: *Osnovi kritike političke ekonomije*, I-II, (1857-1858), превели: Branko Petrović, Moša Pijade, Gajo Petrović, isto, I, II. Glava o novcu. 4. [Robna proizvodnja i univerzalno razvijeni individuum], 67 - 68.

29 Појам *епистемолошка лабораторија*, овај писац пронашао је у тексту из 2002. чији је аутор географ, видети. Stefania Bertazzon: „Meta space: From a Model of Spatial Contiguity to the Conceptualization of Space in Geo-Analyses“, Department of Geography, University of Calgary, CA, *Symposium on Geospatial Theory, Processing and Applications, Symposium sur la théorie, les traitements et les applications des données Géospatiales*, Ottawa 2002, (pp. 1-14), „5. METASPACE. 5.2. Relative Space as Metaspace“, p. 13, <http://www.isprs.org/proceedings/XXXIV/part4/pdfpapers/130.pdf>.

У тој лабораторији данас се трага за делотворном *мета-политиком обесправљених*, а то значи да се трага за одговорима на питања о унутрашњем устројству ствари, о „правом устројству ствари, које воли да се скрива“, о „невидљивом склопу који је јачи од видљивог“, како каже Хераклит. Реч је о трагању за одговорима на питања о карактеру и својствима затеченог, нестајућег, али и настајућег, новог светског система, дакле о трагању за одговорима на питања наше људске садашњости и будућности, наших људских изгледа уопште. Трага се за најделотворнијим одговорима који могу омогућити да наша људска будућност, нови светски систем који настаје и који ће успоставити свој еквилибријум око 2050, буде за 99% човечанства слободнији, егалитарнији и демократскији, а не и даље систем у коме „индивидуама... владају *апстракције*“, како каже Маркс, дакле исти или још ауторитарнији, тоталитарнији и репресивнији од овог чијој историјској демисији присуствујемо. Реч је о трагању за најделотворнијом *мета-политиком обесправљених*, а реч је о 99% човечанства, која са највећим степеном вероватноће може осигурати такав исход. Зато ово трагање за делотворном *мета-политиком обесправљених* и полази од стварних односа зависности. А то значи да се за алтернативом, алтернативама трага изван владајућег поретка планетарне дистопије, изван његовог *обрасца, матрица, matrix-a* и хијерархије моћи, експлоатације, поробљавања и неједнакости која га репродукује и одржава. Древно људско начело узајамне помоћи на коме се током читаве историје заснивају идеје, теорије, праксе и традиције самоуправљања, нарочито од 1789 - 1848 - 1871, преко 1917 - 1922, па све до осамдесетих година 20. века, али и данас, уверљиво показују да је овако захтевно предузеће заиста могуће.

Реч је, дакле, о трагању за делотворним, теоријским и практичним, одговорима који ће обезбедити да човек, свако појединачно људско биће, свака људска заједница, сваки народ, човечанство и људска цивилизација уопште, преживе терминалну фазу историјске демисије светског (капиталистичког) система и да из ове кризе изађу као ослобођени и слободни појединци у ослобођеном и слободном свету

Разуме се, без знања, без целокупног знања света, делотворна *мета-политика обесправљених* не може се артикулисати. Зато је знање, целокупно знање света, од егзистенцијалног значаја за 99% човечанства, што значи за све потчињене, доминиране, експлоатисане, обесправљене, споља и изнутра колонизоване актере светског (капиталистичког) система, укључујући, разуме се, и све наше споља и изнутра колонизоване, потчињене, доминиране и експлоатисане земље и народе.

Реч је о аксиому.

„Translatio studii“, „пренос знања“, увек претходи „translatio imperii“, „преносу моћи“. „Знање је моћ“, каже Френсис Бекон. „Ум царује, снага кладе ваља“, каже српска народна пословица.

Напомена: Овај текст написан је за зборник радова са научног скупа *Стратегије развоја и економске сарадње малих земаља у условима глобализације и регионалних интеграција*, који је у организацији Академије наука и умјетности Републике Српске и Српске академије наука и уметности одржан у Бања Луци 16 - 17. новембра 2017.

Београд, 15. март 2018. Љ.К.

Објављено: Радио Београд, Трећи програм, емитовано у два дела, без напомена које су саставни део текста – Љубомир Кљакић: *Мета-простор кризе и мета-политика обесправљених*, I, 12. април 2018, 23:35 - 23:55; Љубомир Кљакић: *Мета-простор кризе и мета-политика обесправљених*, II, 13. април 2018, 23:30 - 23:45.

Литература

Кљакић Љубомир, *Дуготрајна двогласна музика. Прилог истраживању ритма будућности у време историјске демисије светског система*, рукопис, Београд, новембар 2004 - фебруар 2005, (1-53), делимично објављено у *Могуће стратегије развоја Србије*, уредник Часлав Оцић, дописни члан САНУ, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука, Економски зборник, Књига XIII, Београд, 2014, 651-672.

Кљакић Љубомир, *Студије будућности 1987-2004*, (1-274), Народна књига-Алфа, Београд, 2005.

Кљакић Љубомир, „Поредак и алтернатива. Узорни случај српског мислиоца Светозара Стојановића. Прилог за историју идеја и људског карактера у доба историјске демисије светског система“, *Политеиа*, ФПН, Бања Лука, 8, 2014, стр. 329-350.

Турчин Питер, *Рат и мир и рат. Животни циклуси империјалистичких нација*, 2006, превод са енглеског: Стефан Ристић, PortaLibris, Beograd, 2006.

Albo Greg, Panitch Leo, and Chibber Vivek (eds.), *The Crisis and the Left: Socialist Register 2012*, Vol. 48, Merlin Press, London, 2011.

Barrett A. Jeffrey, *The Quantum Mechanics of Minds and Worlds*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

Bostrom Nick, “The Simulation Argument: Why the Probability that You Are Living in a Matrix is Quite High”, *Times Higher Education Supplement*, May 16, 2003.

Braudel Fernand, *Podela prostora i vremena u Evropi*, prevod sa francuskog [Fernand Braudel: *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècle*, I-III, Armand Colin, Paris, 1967 (I), 1979 (II,III), III, 11-70]

Carroll K. William, *The making of a transnational capitalist class. Corporate power in the twenty-first century*, Zed Books, London - New York, 2011.

Case Anne and Deaton Angus, „Rising morbidity and mortality in midlife among white non-Hispanic Americans in the 21st century“, *Proceeding of the National Academy of Sciences of the United States of America*, PNAS, 2015.

Chomsky Noam, „Can Civilization Survive Capitalism? Capitalism as it exists today is radically incompatible with democracy“, *AlterNet*, March 5, 2013.

Deutsch David, „The Structure of the Multiverse“, Centre for Quantum Computation, The Clarendon Laboratory, University of Oxford, UK, April 2001, <http://xxx.lanl.gov/ftp/quant-ph/papers/0104/0104033.pdf>

Dumenil Gerard, Levy Dominique, *The Crisis of Neoliberalism*, Harvard University Ppress, Cambridge, Massachusetts - London, England, 2011.

Grejber Dejvid, *Utopija pravila. O tehnologiji, gluposti i skrivenim radostima birokratije*, 2015, prevod sa engleskog: Lucy Stevens, Geopolitika, Beograd, 2016.

Harvey David, *Marx, Capital and the Madness of Economic Reason*, Oxford University Press, New York, 2018.

Harmatt Chris, *Zombie Capitalism. Global crisis and the relevance of Marx*, Bookmarks Publications, London, 2009.

Kurzweil Ray, *The Singularity is Near*, Viking Books, New York, 2005.

Mason Paul, *PostCapitalism: A Guide to our Future*, Allen Lane, London, 2015.

Marx Karl, Engels Feidrich, *Dela*, MED, 1- 46, Institut za međunarodni radnički pokret - Prosveta, Beograd 1968 – 1979.

Marx Karl, *Osnovi kritike političke ekonomije (Rukopis iz 1857 - 1858)*, preveli: Branko Petrović, Gajo Petrović, Moša Pijade, predgovor: Gajo Petrović, (19) VII-XX, 19-20, Beograd, 1979, 20, „Drugi deo [Odeljak 11. [Strojevi i nauka u službi kapitala]]“, 69.

Newell Peter, *Globalization and the Environment: Capitalism, Ecology and Power*, Polity Press, Cambridge, UK - Malden, MA, USA, 2012.

Nick Bostrom, "Are You Living In a Computer Simulation?", *Philosophical Quarterly* (2003) Vol. 53, No. 211, pp. 243-255.

O'Neill John, *The poverty of postmodernism*, Routledge, London and New York, 1995.

Panitch Leo and Leyes Colin, eds., *Morbid symptoms: health under capitalism. Social Register 2010*, Vol 46, pp.325, The Merlin Prerss, London, 2009.

Panitch Leo and Gindin Sam, *The Making Of Global Capitalism. The Political Economy of American Empire*, Verso, London, 2012.

Streeck Wolfgang, *How Will Capitalism End? Essays on a Failing System*, Verso, London and New York, 2016.

Stuckler David, King Lawrence, McKee Martin, „Mass privatisation and the post-communist mortality crisis: a cross-national analysis“, *The Lancet*, January 15, 2009, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.553.2410&rep=rep1&type=pdf>

Turchin Peter & Nefedov A. Sergey, *Secular Cycles*, Princeton University Press, Princeton, 2009.

Turchin Peter, „Political instability may be a contributor in the coming decade“, *Nature* 463.608 (4 February 2010),doi:10.1028/463608a, Publisher online 3 February 2010, <https://www.nature.com/articles/463608a>

Turchin Peter, „Social instability lies ahead, researcher says“, *Phys.org*, January 4, 2017, <http://phys.org.news/2017-01-social-instability-lies.html>

Wallerstein Immanuel, *Social Change? Change is Eternal. Nothing ever Change*, FBC, SUNY, Address at Sessão Solene de Abertura of the III Congresso Português de Sociologia, *Práticas e Processos da Mundança Social*, Lisboa, Feb. 7, 1996, 10, <http://fbc.binghamton.edu/iwportug.htm>.

Wallerstain Immanuel, Comentary No. 465, January 15, 2018. „A Discrete Capitalist Collapse? The Onset of Pre-Panics“, Fernand Braudel Center, Bringhaminton University, New York, <https://www.iwallerstein.com/discrete-capitalist-collapse-onset-pre-panics/>

Ljubomir Kljakic

META-SPACE OF CRISIS AND META-POLICY OF THE DISENFRANCHISED

Resume

The paper deals with general characteristics of the dramatic structural crisis of the global (capitalist) system under the complex assumptions of the political economy of its current historical demission (the last cycle of the last crisis, the end of capitalism), and in particular the hierarchical structure of the pattern, the matrix, the matrix of power, domination, enslavement, exploitation and inequalities of the global (capitalist) system (global order of the corporate oligarchy, the order of plutocracy, plutonomy, the order of corporate dystopia) with its instruments of careless class war against humanity, its "natural" and "eternal" division of planetary geography into the "center," "periphery," and "semi-periphery," the division of "the masters of humanity" (Adam Smith, 1776) and all others, as a general "consequence" of such a "state" of affairs. This is the meta-space of the crisis, i.e. the epochal changes we are contemporaries, the fourth in known history. Consequently, the paper presents strong arguments in support of the commitment to meta-policy of the disenfranchised, as advocating for the immediate conceptualization of the alternative / alternative to such a "state" of affairs and its dynamics. And this means that for the meta-policy of disenfranchised is going to be traced beyond the ruling order of planetary dystopia, beyond its pattern, matrix, and instruments that reproduce and maintain it. This is a search for the exit from the crisis. The concept of the meta-policy of disenfranchised starts from the discovery that, in capitalism, the actual relationships of dependence (with all their forms) appear "so ... that individuals are now dominated by abstractions", showing that "abstraction or idea is just ... the theoretical expression of those material relations that dominate them" (Karl Marx, 1857). That is why the knowledge - the total knowledge of the world - is something without the search for an effective meta-policy of disenfranchised is not possible. This has a crucial significance for 99%

of humanity, meaning for all subordinated, dominated, exploited, disenfranchised, externally and internally colonized subjects of the global (capitalist) system, including, of course, both externally and internally colonized, subordinated, dominated, dependent and exploited countries and peoples.

Keywords: historical demission of the global (capitalist) system, pattern - matrix - matrix of capitalism, exponentially rising reality, terrestrial multiverse, power-centric space - power-centric order - secular monotheistic order, universal cartel, meta-space of crisis, total knowledge of the world, meta - policy of disenfranchised.

* Овај рад је примљен 1. јуна 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. јула 2019. године.